

נתקבלו במערכת

סוד הנשמה. גוף ונפש באור התורה והמדע. מאת בנימין פיין. ירושלים, מוסד הרב קוק, תשע"ג. 139 עמ'. (shofain@gmail.com)

פרופ' בנימין פיין (נפטר בשנת תשע"ג) היה פסיקאי וכימאי בעל שם עולמי, 'סרובניק' פעיל ברוסיה, שמבית מתבולל לחלוטין זכה להתקרב לעם ולארץ ובהמשך גם לתורה ולמצוות. הוא זכה לעלות לארץ בשנת תשל"ז, ומאז נוסף לפעילותו המדעית הענפה הקדיש זמן ומאמץ ללמוד ולהגות ולכתוב ולהסביר לרבים את ההיבט היהודי שבו לא היה מומחה ממנו - הקשר בין דת ומדע, בין החומרנות, גם בהיבטיה המדעיים העילאיים ביותר, לבין הרוחניות, והיחס של כל זה הן לפרט והן לכלל. מי כמוהו יכול היה לתאר את רזיה של היצירה המדעית, ולגלות את עיני הקוראים על ההבדל העצום שבין התיאוריה המדעית - לבין המציאות כמו שהיא, ועד כמה אין להבהל מתאוריות שסותרות לכאורה מסורות יהודיות קדומות. נוסף לספרים ומאמרים מקצועיים רבים שהחל לכתוב כבר בראשית דרכו, בעשר שנותיו האחרונות כתב ארבעה ספרים העוסקים בפילוסופיה יהודית של המדע ובקשרים בין גוף ונפש, והם "יש מאין" על העימות-לכאורה בין המסורת לבין המדע בעיקר סביב גיל העולם, "חוק והשגחה" על חוקיות ובחירה ואקראיות ועוד, "דלות הכפירה" - השטחיות אי-סבירותה של הגישה המדעית-חילונית בפתרון בעיות מהות העולם והחיים, ועוד. מתוך כך ניסה להבין ולהכיר את הנשמה האלוקית שבקרבנו, כוחה ותפקידה ומהותה. לדעתו האמת המדעית עצמה מוגבלת, והרוח והמוסר והחינוך הם נצחיים ובלתי מוגבלים, ולכן הם נמצאים כמה דרגות מעליה. ההדרגה שהוא קובע כוללת סולם הכולל מדע - נפש - אלוקות, מה שבלשון הוגים אחרים הוא המשולש עולם - אדם - אלוקים, או בסגנון חסידי: עולם - נשמה - אלוקות. הרקע למחשבותיו של פרופ' פיין הוא ההיסטוריה היהודית המופלאה, שהיא עצמה מהווה עדות למוגבלות הטבע והמדע, והוא גם נוטה חיבה לצדדים מסוימים בפוסט-מודרניזם, אלו שמסרבים לקבל כאמת מוחלטת תאוריות מדעיות שמעצם טבען הן זמניות ויחסיות. בניגוד למה שניתן היה לצפות - מסקנותיו של פרופ' פיין אינן אנרכיסטיות או אנטי-מדעיות, אלא להיפך - מחזקות ומשבחות את המדע המודרני שהצליח לגלות חלקים כה גדולים מהבריאה האלוקית שהיו נסתרים אלפי שנים, ובתנאי שאין מערבבים בין הכלי המדעי לבין האמת הרוחנית, שלכל אחד מהם מקום בפני עצמו. עושר רב טמון בכתביו של פרופ' פיין ז"ל, ולספריו, שכמה מהם זכו להדפסות נוספות, יש ערך קיים לדורות.

קובץ בית אהרן וישראל. מאסף מרכזי לתורה והלכה. שנה לב גיל' ה (קצא) סיון-תמוז תשע"ז. ירושלים, מכון בית אהרן וישראל שע"י מוסדות סטאלין קארלין, תשע"ז. קצב עמ'. (02-5370106)

אני שוב מביע את התפעלותי מכתב העת הנפלא הזה, המלא וגדוש דברי תורה, חידושים וביאורים, הערות ומאמרים, באיכות נפלאה, מאת תלמידי חכמים ובני תורה מכל גווי הקשת. בגיליון הזה, אחרי כמה קטעי 'גנוזות' הפותחים בתיאור ביוגרפי ממצה של המחבר הקדמון, נמצאים כעשרה מאמרים איכותיים, המחולקים, באופן שטעמו אינו ברור לי, בין מדור 'חידושי תורה', מדור 'בירורי הלכה' ומדור 'לשון חכמים', ובהם בין השאר מאמר נפלא, מקיף ומרתק, של הרב אלחנן סבתו משיבת מצפה יריחו בעניין, שלמרות שהוא כבר נדוש - הוא מצא הרבה מה לחדש בו, והוא אם קיים דין 'מוקצה' ו'מבטל כלי מהיכנו' במים המטפטפים ממזגן במשך השבת. הרב סבתו, מהדור הצעיר של משפחת הרבנים המסועפת הזו, מצרף לדבריו הסברים פסיקליים לדמיון ולהבדל בין היווצרות גשם להיווצרות טל, ומוכיח שיש מקום להקל שלא להחשיב את מי המזגן למוקצה מתוך כך שמעולם לא החמירו להתייחס כמוקצים לטיפות הקרות המצטברות על דפנות סיר קר המועבר למקום חם, למרות שדרך היווצרותן זהה לגמרי לדרך היווצרות הטל, ושונה לחלוטין מדרך היווצרות הגשם. הרב עקיבא בריזל מרבני קרלין דן במאמר אחר בסמכות הנדרשת כדי שיחול על פסקי הלכות בית דין מסוים דין 'לא תסור מכל אשר יורוך', ומוכיח שלעניין זה לא מעכבים לא 'סמיכה', ולא ב"ד של שבעים ואחד, ולא קיום בית מקדש, אלא הסכמה רחבה של רוב מניין ובניין של תלמידי החכמים שבדור, והיישום המעשי של הלכה זו בדור מפוזר ונפרד כדורנו - מסובך מאוד. עשרות הערות וביורירי-תגובה נמצאים במדור 'הערות', והדברים מאירים ושמיחים. ייש"כ של העורכים הצנועים של כתב העת החשוב הזה, ולאדמו"ר שליט"א ולחסידות סטאלין-קרלין על המשך החזקת כתב העת בהופעה תדירה וסדירה.

אורות יעקב. דרושים נבחרים במעשי אבות. שניאור זלמן בורטון. ערך: מ"ד צ'צ'יק.
 (oros.yaakov@gmail.com). ריג עמ'.

תשעה מאמרים על פרשות ספר בראשית מאת הרב בולטון מארה"ב. יש בהם עיון תלמודי במדרשי חז"ל, ובעקבותם הבנה חדשה בפשט ובדרש. הפרק האחרון עוסק בפועל 'לידע', בידיעת ה' אותנו ובידיעתנו אותו. הוא מסיים בכך שמי שמתקשה להגיע לידיעת ה', מי שנמצא במצב של 'עקוב הלב... מי ידענו' - רק הידיעה שהכל גלוי וידוע לפני ה' יתברך היא התרופה למחלת לבו, כי אז הוא נוטש את מבטו החולה ורוכש את דרך המבט האלוקית של ה' יתברך. נקודת ההתחלה של דרך עבודת ה' היא אפוא הידיעה בקיום השגחת ה' והתבוננותו בפנימיות האדם, שאחריה יגיעו גם הדבקות בדרכיו והאמונה והבטחון בו יתברך, ובהמשך גם הקירבה אליו בעזרת ה' יתברך.

בירורי יהדות לאור מחקרים גנטיים. עורכים: ישראל בארנבאום וזאב ליטקה.
 ירושלים, ביה"ד שע"י הרבנות הראשית לרוסיה ובית המדרש לבירורי הלכה
 טכנולוגיים שע"י מנחת אשר, תשע"ז. 245 עמ'. (7131174@gmail.com)
 גלגל חוזר בעולם. שאלות הלכתיות שהרעישו את העולם בדורות מסוימים כבר כמעט

שאינן רלוונטיות בימינו, ושאלות אחרות שלא עמדו על הפרק בכמות ובסיבוכן כזה מעולם - הופכות פתאום לסוגיות הלכתיות בוערות. אחת מהן היא שאלת זיהויי יהדות אצל יהודים-לכאורה שנותקו ממשפחותיהם, ואף ממשפחות שלמות יהודיות-לכאורה שנותקו מקהילותיהן. עתה, בראשית צמיחת גאולתנו, בדור הזה שבו מתקבצות גלויות ישראל זו אחר זה לארץ הקודש ועמם נספחים גויים רבים - מתעוררות שאלות כבדות בדבר אמיתות הזיהוי היהודי של טוען פלוני, שייחוסו לבית אבותיו היהודיים מוטל בספק, אם כי למעשה השאלות האלו קיימות בעולם כולו. בתי הדין, ומומחים מטעם בתי הדין השונים, עוסקים הרבה בסוגיות אלו, כאשר דרך המחקר ההלכתי היא לצרף שמועה לעובדה ומסמך לידיעה והיכרות להשוואה ורוב לחזקה, עד המסקנה שהעומד מרובה על הפרוץ, והחזקה גוברת על הספק, וקרוב לוודאי שאותו פלוני יהודי הוא. ולפעמים המסקנה אינה כה קלה. יתר על כן, בעבור השנים נעלמים הזקנים שעוד זכרו את הדור הקודם ויכלו לקשר בין אנשים למשפחות מוצאם, וגם קשה יותר ויותר להשיג מסמכים אותנטיים מרחבי העולם באופן שאפשר לסמוך עליהם להלכה. כידוע - היהדות נקבעת על פי האם, כך קבע רבנו של עולם. והנה התברר באורח פלא, שקיים נתון טבעי הטמון בתוך תאי הגוף, שבמקרים רבים יכול לסייע, ברמה זו או אחרת של ודאות, כדי להכריע בשאלה כבדה זו. נתגלה שקיים חלקיק תא שעובר בתורשה רק דרך הנקבות שבמשפחה שניתן לזיהוי, ובמקרים רבים ניתן להוכיח דרכו שאותו אדם הוא בן לאשה שאמות-אמותיה היו יהודיות, ועל כן גם הוא יהודי! במחקרים רבים ומשכנעים נודע והוכח שאחוז גדול מהיהודים האשכנזים נושאים בדנ"א (DNA) המיטוכונדרי שלהם (מקטע גנטי הבנוי מכמה אלפי 'תווים' המצוי בתוך אברון מיוחד בתא הנקרא מיטוכונדריון אותו יורשים רק מצד האם, הנוסף לדנ"א בגרעין כל תא בגוף הכולל כמה מיליארדי 'תווים') תבניות גנטיות (הפלוטיפ) יחודיות שאינן מצויות כלל אצל נשים אירופאיות גויות, והימצאותן מוכיחה שנושאן הוא בן לאמהות יהודיות דורות רבים אחורה. בדיקה גנטית פשוטה-יחסית עשויה לתת דחיפה חזקה להכרעה שאותו פלוני יהודי הוא, או מצד שני לחזק את הספק ביהדותו של פלוני שהחתימה הגנטית שלו שונה מהותית מכל משפחה יהודית מוכרת. המשמעות ההלכתית של הבדיקות הגנטיות כבר נידון הרבה בהקשר להכרת אבהות ובירור חששות לממזרות, ונחלקו הפוסקים עד כמה אפשר (ועד כמה צריך!) לסמוך עליו. אך כאן מדובר במשהו לגמרי אחר, בין להקל ובין להחמיר. בקובץ זה כתבו וליקטו העורכים, מטעם בית הדין של מוסקבה שפעיל מאוד בזיהויי יהדות ובמקביל מטעם בית המדרש המיוחד לבירור עניינים הלכתיים-טכנולוגיים בראשות הגאון רא"ז וייס שליט"א שהם מראשי השותפים בו, כעשרים מאמרים העוסקים בכל מכלול השאלות הטכנולוגיות וההלכתיות הקשורות לאפשרות השימוש למעשה בכלי יוצא-מן-הכלל זה. לא יאומן, אבל ניתן לעשות רישום מדויק של הקבוצות הגנטיות המאופיינות ע"י מקבץ של שינויים גנטיים, קלים המצטברים עם השנים, המתייחסות זו לזו כמו עץ משפחה בעל גזע וענפים רבים, כאשר שורש הגזע הוא אם קדומה אחת. הענפים התפזרו פעם לפי איזורים גיאוגרפיים, ובנדידות העמים נוצרו תתי קבוצות ללא סוף, שבהן ניתן לזהות בבירור תתי קבוצות יהודיות. איש מהפוסקים לא מציע להסתמך אך ורק על בדיקה זו, אבל הגיון

שביניהם נע בין דעת הרב הראשי ר"ד לאו שליט"א שאפשר בצירוף סימנים נוספים **לסמוך** על בדיקה זו - לבין דעת הראשל"צ ר"י יוסף שליט"א שיש מקום **להסתייע** בבירורי יהדות גם בממצאים אלו...

וישמע קולי. פולמוס על קריאת שמע בניגון בבית הכנסת של הקהילה האיטלקית באי קורפו, עם דברים מאת רבני איטליה, ארץ ישראל, מצרים וטורקיה, לאור מקורות נדפסים וכתבי יד. ההדיר, ערך, והתקין מבוא והערות יעקב שמואל שפיגל. ירושלים, הקהילות ישראל, תשע"ז. 385 עמ'. (02-9994500)

פרופ' שפיגל עושה זאת שוב: ויכוח הלכתי זוטרי-לכאורה בקהילה נידחת לפני כמעט 300 שנה הופך בידי האמונות, בעקבות מאמץ של שנים, לפרשיה הלכתית-היסטורית חובקת עולם ומקיפה כמה גופי הלכה ומנהג, שגם היבטים אישיים משמעותיים שזורים בה, מאבקי רבנים וקהילות, וניצנים של חדשנות המציצים לתוך הקהילות פנימה בתקופה זו של הרנסנס. מתברר שבקהילה האיטלקית הקטנה שהתקיימה באי קורפו הסמוך ליוון (שהייתה אז חלק מהאיפריה העותומאנית) התערור ויכוח אם ראוי או לא לקיים את המנהג לשורר באריכות עם מקהלה את קריאת שמע של שחרית בימי המועדים - או שראוי לבטל את המנהג הזה שהרבה תקלות הוא גורם, כולל חוסר ריכוז של בני הקהילה, פטפוטים וזלזול בתפילה ועוד. שני הצדדים, בהם כמה וכמה תלמידי חכמים, עירבו במחלוקת גדולי ישראל מקהילות חשובות (קושטא, ונציה, צפת, טבריה ועוד) ושד"רים תלמידי חכמים שהזדמנו לסביבתם, הדפיסו והפיצו קונטרסים ופסקי דין סותרים, כמנהג העולם בפולמוסים גדולים וידועים אחרים. כל הפרשיה הזו לא נזכרה כמעט בספרות התורנית לדורותיה, עד שבא רי"ש שפיגל, ובכישרון והתמדה וידע וחריצות בלתי-מצויים זיהה ופיענח כתבי יד, דובב מסמכים עתיקים שכמעט אבדו (חלקן אף אבדו בפועל וזכרן נשאר רק ברשימות מאוחרות, ומשם שיחזר אותן המהדיר), מפענח ראשי תיבות נדירים וביטויים מפותלים כמיטב מסורת הכתיבה התורנית-הספרדית, מציין לכל מקור, מחבר מבוא מקיף ומצרף מפתח מפורט, מלאכה מושלמת כדרכו, פשוט לא להאמין. יאריך ה' את ימיו של ריש"ש נר"ו, וישמע לתפילתו המוזכרת בסוף ההקדמה: 'אשטח תחינתי לפניו שיזכני להמשיך ולפרסם את תורתם של רבותינו מתוך השקט ובטח'.

מן הגזנים, ספר תשיעי. אסופת גזנים מתורתם של קדמונים, גנזי ראשונים ותורת אחרונים, דברי הלכה ואגדה, נדפסים לראשונה מתוך כתבי יד. עורך ראשי: הרב שלום הלל. מודיעין עילית, אהבת שלום, תשע"ז. תכא עמ'. (02-5370970)

כך נוסף ובו עשרה פרקים של חומר תורני כולו מן החדש, מכתבי יד קדמונים ומהדורות האחרונים, כולם מוהדרים באופן מושלם עם מבוא וצינונים וביאורים ונספחים, באיכות מיוחדת במינה. העורכים ויתרו על הקדמה, כי כל פרק מכיל למעשה הקדמה קצרה ובו כל היידע הנדרש לקורא כדי להפיק את התועלת המקסימלית מהחומר הנפלא הפרוש

לפניו. עולה בדעתך מוזיאון, שמציג לפניך בתוך קופסאות זכוכית מהודרות ונקיות שרידי עבר שנלקטו מתוך העפר, ועובדי המוזיאון עברו וזיהו וניקו ושימרו ועתה הם מציגים לך את 'השורה התחתונה' - המוצגים עצמם מבריקים ונקיים. אך כאן מדובר לא על מוצגים מוזיאוניים אלא על תורת חיים, שלמדנים וחוקרים מן המעלה הראשונה דלו ממקורות שונים, הגיהו ביארו ציינו ופירשו, הקדימו הקדמות והוסיפו תיאורים היסטוריים וביוגרפיים, ואתה מגיע עתה אל המוכן. לראשונה מוצגים עוד חידושי אגדות התלמוד של רבי יוסף לימא, מגדולי צפ"א אחרי גירוש ספרד, סדר כתיבת ספרי תורה ושמות קודש למנהג חסידי ק"ק קראקא שחיבר ר"מ זכות מאיטליה, כארבעים, חילופי שו"ת קצרים בין מרן הבן-איש-חי מבגדד לבין חברו רבי אליהו מני, רובן בענייני תפילות וכוונות, כ"ה פרקים קצרים לתולדות חכמי בבל מפי כתבו של רבי אהרן ששון, רשימת השד"רים בערי צפון אפריקה מאת הר"מ טולידנו, מבוא מקיף על ספר הדרשות הידוע 'פרשת דרכים' לר"י רוזאניס בעל המשנה למלך עם ביאורים מכתבי יד והוספות רבות מאת פרופ' ר"ש שפיגל, ועוד תקנות והסכמות ותיאורי חיבורים הנמצאים עדיין בכתבי יד, ועדיין לא תיארו את כל העושר שבספר זה אפילו על קצה המזלג. זהו הספר ה-542 של הוצאת 'אהבת שלום' שלידי ישיבתו של הגאון המקובל רבי יעקב הלל, ספרים של חכמים מבני דורנו ושל גדולי הדורות הקודמים. זכה הגר"י הלל שבניו הולכים בעקבותיו, גדולים בתורה ובחוכמה, ומפיצים תורה ברבים בעל פה ובכתב בכמות ובאיכות, כה לחי.

קונטרס 'ויגבה לבו בדרכי השם'. מעלת ידיעת הערך העצמי הטוב, ועצות איך להגיע למידה זו. מאת הרב מרדכי שלמה ברזל. מבוא חורון, תשע"ז. לט עמ'. (0504126809)

הרב ברזל הוא איש רגש ואיש תורה, שמצליח להיכנס עמוק לתוך חדרי לבבו שלו, וגם לתוך חדרי לבבם של חבריו. הוא מעמת בין הרצון לענווה ולשפלות, שגם הן מידות יקרות, לבין הצורך של האדם להכיר בערכו כדי למצות את מה שיש בו. מסקנתו חד משמעית: אין באמת סתירה בין ענווה אמיתית לבין הכרה אמיתית בערכו. אם אדם מקבל מחמאה הוא חייב להשתמש בחלק האמיתי שבה כדי לחזק את עצמו, כדי להוסיף ולהכיר בערכו ובחשיבותו בעיני אלוקים ואדם, והרי חייב אדם לומר שבשילי נברא העולם. אך כמוכן שאין סיבה להתגאות, כי מה אנו ומה חיינו. הרב ברזל מדגיש את חשיבותה של כל מצוה קטנה, של כל התגברות קטנה על מידה רעה, של כל שיפור במידה טובה, כל אלו הם צעדים בדרך למיציאת תפקידו של האדם בעולם, וכל הצלחה כזו היא הצלחה שלו, שהוא חייב להכיר בערכו ומתוך כך להכיר גם בערכו. אדם שאינו מעריך את עצמו גם אינו מעריך את מעשיו ואת השתדלויותיו, וח"ו כל עבודת ה' שלו עלולה לרדת לטמיון. וכך צועד עמנו המחבר היקר סעיף אחרי סעיף במהלך פא סעיפים, שהאחרון שבהם מתאים מאוד לימי התשובה האלו: האדם צריך להודות הודאה מיוחדת לרבש"ע גם על הקשיים שבחיינו, שגורמים לו לזכור את הקב"ה ואת חובותיו בעולמו, ונאים הדברים לאומרים. זוהי החוברת השנייה שמוציא לאור הרב ברזל בענייני אמונה וחינוך, תחזקנה ידי.

ואשיבה שופטייך. מעמדו של משפט התורה במדינת ישראל. העורך: הרב יואל פרידמן. ניצן, מרכז תורה ומדינה, תשע"ז. 132 עמ'. (medina.toraland.org.il)

זהו. הגיע הזמן. בשלבי ההתפתחות של ראשית צמיחת גאולתנו נושא אחר נושא במדינה מקבל התייחסות הלכתית ותורנית רחבה גם בחלק העיוני וגם בחלק המעשי, ואי אפשר יותר להתעלם מהצורך ומהעניין שמשפט התורה יהיה בעל עמדה בכירה במשפט בארץ, ולפחות אלטרנטיבה מעשית וזמינה וחוקית למשפט הנוהג, שהוא צירוף של משפטי עמים זרים ומחוקקים ושופטים שהתורה זרה להם. בקובץ קטן וחשוב ומהודר זה מתמודדים רבני וחכמי ארבעה מכונים העוסקים ביישום המשפט העברי (כת"ר, משפט לעם, מכון מש"ה, משפטי ארץ) בשאלות העומדות בייסוד שאלת אפשרות השבת שופטינו כבראשונה, עוסקים במשפט האזרחי בראי ההלכה ובמשפט ההלכה בזמן הזה, דנים בכללי היתר הפנייה לערכאות, בדינא דמלכותא דינא, במנהג המדינה, במקצוע עריכת הדין בהתאם להלכה, בדיני דיין יחיד (דיון בדין אחד כשזה אפשרי עשוי לפשט הרבה את השימוש הנפוץ במשפט העברי), בכללים מתי לרדוף אחר פשרה, בדיונים שלא לפני הנתבע על פי החוק ועל פי ההלכה ובמעמד האשה במשפט התורה. כל המאמרים מנוסחים בחדות ובהירות, בעריכה מוקפדת, ויש בהם עולם מלא.

חומש תולדות אהרן לרבי אהרן מפיסארו. בראשית. לפי דפוס ראשון. אברהם יהודה וייס. ירושלים, תשע"ז. שסא+23 עמ'. (02-6511263)

החיבור 'תולדות אהרן', מראה מקום לדברי חז"ל כסדר הפוסקים, נדפס לראשונה כספר נפרד בשנת שמ"ג כעשרים שנה אחרי פטירת מחברו, רבי אהרן מפיסארו שבאיטליה, שהיה ת"ח חשוב ומנכבד זמנו ומקומו. מאז נדפס הספר בתוך רוב החומשים בצד העמוד, מתחת לתרגום אונקלוס או בפניה אחרת בדף, ובמשך השנים גם נוספו לו הפניות לספרים ולמקורות נוספים שלא היו בספר המקורי. הרב וייס מירושלים, ת"ח ומרביץ תורה, מצא את ההבדלים בין ההפניות בספר המקורי לבין המקורות שמכיל בדרך כלל המדור 'תולדות אהרן' בחומשי ימינו, והחליט להיכנס לעובי הקורה, ולבדוק אחרי מלאכתו של רבי אהרן בספרו המקורי. יגע הרב וייס ומצא שהעובדות רחוקות מאוד ממה שנראה ממבט ראשון. מתברר שר' אהרן לא התכוון כלל לסייע ללומד החומש למצוא את הדיונים בחז"ל לפוסקים שלפניו, אלא התכוון לשחזר לעצמו את דברי חז"ל שבתלמוד הבבלי לאחר שריפות התלמוד הגדולות והחרם על התלמוד שהיה קיים באיטליה בזמנו, כך שהחומש עם הפניותיו יהיה לו כעין ספר עזר כדי לחזור על תלמודו בעל פה, ולא לשכוח את משנתו גם בהיעדר ספרי תלמוד. הרב וייס מצליח להוכיח את זה מצורת הפניות שלו, מהמקומות שהוא משמיט ומהמקורות שהוא מזכיר בפוסקים שהיה ניתן להימנע מהם, וניתן לומר שהוא הצליח לעמוד במשימה שנטל על עצמו - לגלות לכל ישראל אחרי מאות שנים של כיסוי מי היה רבי אהרן מפיסארו ומדוע ואיך חיבר את ספרו, ספר שכנראה חיברו רק לעצמו, ורק עשרות שנים אחרי פטירתו החליטו בניו בצדק שיש בו גם תועלת לציבור ולכן הביאוהו לבית הדפוס. כעת ניתן להיווכח

במבוא המפורט והמרתק ובדוגמאות הרבות בתוך החומש, בינתיים רק כרך בראשית, איך המוח היהודי הצליח למצוא שיטה לזכור חלקים נכבדים מהתלמוד הבבלי גם כאשר הייתה קיימת סכנת נפשות להחזיק בכך גמרא ביד או בבית, ועד כמה חיבת הקודש של יהודי הדורות הבאים הביאה לכך שבשינוי מכוונת המחבר נהיה ספר זה 'תולדות אהרן' בסיס לרישום שיטתי של מקורות בסיסיים של ביאורי חז"ל על כל פסוק, תועלת מרובה לכל לומדי התורה. בתוך עבודת מצליח הרב וייס לשחזר את דפוסי התלמוד הראשונים שבהם השתמש המחבר, את דרכי הציון שלו שאינן זהות תמיד למקובל היום, ועוד, חכמה ומלאכה. ייש"כ של העורך הרב וייס, ויה"ר שבקרוב ממש יסיים את מלאכתו על כל חמישה חומשי תורה.

מצות עליה לרגל כהלכתה. יואל שווארץ. ירושלים, תשע"ז. רו עמ'. (02-5001351)

הרב שווארץ משמש כראש כולל בירושלים. הוא גדל בארה"ב, שם אביו וחותנו שליט"א משמשים כראשי קהילות חשובות וידועים כת"ח מופלגים, אך חיבתו לארץ הקודש הביאה אותו לעלות לירושלים, ועתה לכתוב ספר הלכה למעשה על הלכות עליה לרגל, כאילו בית המקדש בנוי ועשן הקרבנות עולה מן המזבח, לדעת את המעשה אשר יש לעשות כדי לקיים את מצוות העלייה לרגל למקום הקדוש לכל פרטיהן ודקדוקיהן, בקום עשה ובשב ואל תעשה. "א פרקים בספר, והם מקיפים הכל - ראשית הוא דן במצות הראיה, ואחריה בדיני עולת ראיה וקרבת חגיגה וזמנם ושיעורם והפטורים מהם, בסדר הקדשת הקרבנות ובסדר הקרבתם, במצות השמחה ברגל ובמצות הלינה בירושלים לילה נוסף אחרי הקרבת הקרבן או אחרי החג, בדיני הטהרה ובדינים המיוחדים לכהנים בעלייה לרגל. חיבת הקודש הזורמת בעורקיו של המחבר גרמה לו להוסיף תפילה המחזירה אותנו לזמן הזה ולעלייה לרגל שאיננה, בה הוא כותב בין השאר את השורות הנפלאות הבאות: "זכור אלפי בני דגלך \ צפופים עומדים הכן \ ועת משתחוים מולך \ ירְחוּ, הנשמע כן? \ והן עתה יקבצו לך \ בני קדר, הייתכן? \ לרגל-הר עמידתי \ ולא אוכל לדרוך לְפָנַי \ למה ניגרע לבלתי \ הקריב את קרבן ה'?" הספר מסתיים בנספח העוסק מצות שמחה בזמן הזה, בה מחדש המחבר שעיקרה מתקיים היום דווקא בליל הסדר, יעויין שם. בין השאר מחדש המחבר, הלכה למעשה בקרוב בעז"ה, חידוש הלכתי הפותר בעיה גדולה - היכן ילוננו כל עולי הרגל בלילות שבהם הם צריכים לקיים את מצות הלינה בירושלים? וכך הוא כותב (פרק ט סע' ז): 'מותר ללון בעיבורה של עיר, וכן בשכונות הצמודות לירושלים שדינן כעיר אחת ואין הפסק של שבעים אמה ושיריים ביניהם, וכן בשבעים אמה שמוסיפים לעיר מחוצה לה לענין עירובין'. והוא מסביר שאחר שהוכיח קודם שעיקר מצות הלינה הוא שלא לעזוב את העיר, ושהמצוה אינה תלויה בקדושת ירושלים - אם כן כל חלקי העיר כשרים לקיום מצוה זו, וסרה דאגה מלבנו. דרך אגב, חותן המחבר האדמו"ר מזמיגרדא כותב במכתב הברכה לספר שפשוט שכבר עברה תקופת 'אחישנה' ושעתה אנו קרבים ל'בעתה', ואחת הראיות לכך היא ההגברה העצומה של לימוד התורה וקיום שיעורי תורה מכל הגוונים ובכל האמצעים האלקטרוניים בעולם כולו, אשרינו מה טוב חלקנו. שיבנה בית המקדש במהרה בימינו.

עיוני מועדים. שיחות לראש השנה וליום הכיפורים. הרב אברהם ריבלין. ירושלים, תשע"ז. 396 עמ'. (02-6524317)

שנים רבות שימש הרב ריבלין כר"מ וכמשגיח בישיבת כרם ביבנה, והעמיד תלמידים הרבה. שיחותיו נאמרו תמיד בלהט ובהתרגשות, עם הומור וקצת 'צבע', ודבריו שיצאו מן המוח ומן הלב גם נכנסו למוחם וליבם של תלמידיו. בשנים האחרונות הוא מוציא לאור את תורתיו שבעל פה בספרים שבכתב, חלקם (כמו למשל החיבור 'יונה - נבואה ותוכחה') יצאו לאור כבר בכמה וכמה מהדורות. השיחות בספר זה סביב הימים הנוראים הן אומר הבא מן החדש, וגם נושאים קלאסיים, כמלכות ה' בעולם, 'יום תרועה' מול 'זכרון תרועה', ראש השנה ועקידת יצחק, החרדה והשמחה בראש השנה ועוד, מקבלים בו פנים חדשות בדבריו היפים של הרב ריבלין. לקראת סוף הספר עוסק הרב ב'רזי עולם' שהקב"ה 'יודע', והקשר בינם לבין הווידי שאת פרטיו האדם אמור לדעת, ומסקנתו בעקבות מרן הראי"ה היא שהרזים עליהם אנו מתוודים ואותם רק ה' יודע הם הפגיעות בעולמות העליונים שגרמו מעשינו המקולקלים בעולם הזה, פגיעות שגם עליהן אנו מבקשים סליחה וכפרה. מפתח מפורט ביותר מסיים ספר חשוב זה. בין ספרי הרב ריבלין יש להזכיר גם את הסדרה 'עיוני פרשה' על פרשות השבוע, וגם את הספר 'הסתרים שבאסתר' - כ"ד פרקים על פשט ודרש ועומק במגילת אסתר, כולל הרחבה גדולה על מהות עמלק והיחס אליו ותפקידו בעולם וקשריו המסובכים עם ארץ ישראל ועם ישראל, והיבטים על העתיד מתוך המבטים במסרים העולים מן המגילה בהווה.

אוצר מפרשי ההושענות. מיוסד ומבואר על פי מקראות ודברי חז"ל. ליקוט מקיף של ביאורים ופירושים מתוך ספרי ראשונים ואחרונים. מהדורת שאנבערגער. ירושלים, מכון ירושלים, תשע"ז. נה+608 עמ'. (02-6526231)

פיוטי ההושענות, לא פחות אם לא יותר מאשר הרבה פיוטים אחרים, הם למעשה קובץ של דברי אגדה וחיידה ומשחקי מילים ורמזים הבנויים באופן אומנותי וירטואוזי על מקראות ומקורות חז"ל. גדולי ישראל בכל הדורות עסקו בתחום זה, פייטו בעצמם ופירשו פיוטי קדמונים, בידועם שהפיוטים הללו קודש הם, ואין לנו רשות להתעלם מהאוצר הזה הבנוי על הרים גבוהים. בדורנו מצד אחד הולך ופוחת הקשר בין המתפלל לפיוט במקביל לפיחות באמירת הפיוטים בבית הכנסת, ומצד שני רבים מאוד עוסקים בחקר ולימוד וחיידוש הפיוטים, הן בעולם התורני והן בעולם האקדמאי. בתוך הפיוטים חצבו לעצמם מקום של כבוד פיוטי 'הושע נא' הנאמרים בשחרית של חג הסוכות, שיסודם במקרא ובחז"ל, ואחריתם בסדרות מעוצבות של פיוטים בנויים לתלפיות הנאמרים בכל קהילות האשכנזים, אם כי רק מעטים יורדים לסוף דעתם, לקמטי רמזיהם ולמקורותיהם, וחבל על האי שופרא דבלי בבתי כנישתא... אמנם זכינו בדורות האחרונים לכמה מחזורים מבוארים ולכמה קובצי הושענות מוסברים, אולם רק עתה מלאכה שלמה לפנינו: מכון ירושלים המפואר נטל על עצמו להוציא לאור, במסגרת ה'אוצרות' שהוא מכין לתועלת הציבור, את 'אוצר מפרשי ההושענות', שבו

נוסף למבוא מקיף, שבו מבוארים שורשי מנהג ההקפות ופרטיו, הסיבות השונות לקביעתו, הקשר בין הפיוטים לבין גדול הפייטנים רבי אליעזר הקליר, וסדר אמירתם במנהגים השונים - מובאות הוושענות לכל יום עם נוסח מדויק וחילופי נוסחאות כשצריך, ביאורי קדמונים ואחרונים, המבוא להושענא רבה ומנהגיו, ובהמשך לכל מילה וביטוי נמצא פירוש והסבר, ומפתח מפורט בסוף הספר לכל העניינים המוזכרים בהושענות, מלאכה מושקעת ומושלמת.

המקדש אורו של עולם. משנת הראי"ה קוק זצ"ל, בניין המקדש בזמן הזה, מצוות העלייה להר הבית. הרב ישראל אריאל. ירושלים, מכון המקדש, תשע"ז. 338 עמ'. (02-6276569)

ידוע שרוב ככל פוסקי ההלכה בימינו, כמו גם בדורות הקודמים, אוסרים לחלוטין את העלייה להר הבית; כבר ציינו כמה חכמים שהכרוז היחיד שחתומים עליו הן הרבי מסטמאר והן הרב צבי יהודה קוק הוא הכרוז שנדפס לאחר מלחמת ששת הימים המכריז מחדש על איסור חמור זה. קונצנזוס כזה לכאורה אין מחייב ממנו; מצד שני יודע כל איש הלכה שדרגות-דרגות יש באיסור זה, ואין דומה כלל האיסור הגמור, ברמה של 'כרת', לעלות לאיזור הקודש וקודש הקודשים, על פי המקובל - האיזור המוגבה שבו ניצבת כיפת הזהב, לבין האיסור לעלות למקומות אחרים בהר הבית של היום, חלקם קרוב-לוודאי מחוץ לשטח המקודש בכלל, וחלקם מותרים מעיקר הדין לעלייה אחרי טבילה גמורה במקווה טהרה. מיעוט של פוסקי הלכה ושל מקיימי הלכה, מיעוט שהרושם הוא שהוא הולך וגדל, עומד על זכותו החוקית וההלכתית לעלות להר גם כדי להכריז על בעלותנו עליו בניגוד להכרזות החוזרות ונשנות של המוסלמים שבקושי מתירים לנו בעלות חלקית על הכותל המערבי, וגם באמת ובתמים כדי להתקרב אל בית ה' ככל האפשר פיסית ורגשית. כנגדם פרסם הרב צבי ישראל טאו שליט"א, מנהיגם של רבני ישיבת הר המור ובנותיה, קונטרס ידוע בשם 'מקדשי תיראו', ובו הוא מנתח את דרכו של הרב קוק בנושא זה, ומוכיח שדעתו הייתה שאין לחדש את העבודה בבית המקדש בימינו ואין כלל לעלות אל ההר, עד ביאת הגואל, ושאינן דורנו ראוי כלל מבחינה רוחנית לעיסוק בפועל בענייני בית המקדש. כנגד גישה זו יוצא בכל תוקף הרב ישראל אריאל ראש 'מכון המקדש', ולמעשה הספר הזה כולו הוא תגובה לקונטרס הנ"ל של הרב טאו. נשמת חייו של המחבר היא העיסוק בהר הבית, בהכנות לבנייתו, בהגברת המודעות לצורך בבנייתו, בחידוש העלייה אל ההר בקדושה ובטהרה למקומות המותרים לטהורים (ומדובר על רובו של ההר) ועוד ועוד, כך שמדובר כאן על מלחמה חזיתית, 'על כל הקופה'. הספר נפתח בהקדשה לחבריו של המחבר, הצנחנים שנפלו במלחמתם על שחרור העיר העתיקה והר הבית במלחמת ששת הימים, כאשר המחבר עצמו זוכה להיות מהראשונים שעלו על ההר והכניעו את הערבים שהתבצרו בו, והוא אף היה מאלה שהניפו דגל ישראל על כיפת הזהב - דגל שהורד להוותנו על פי הוראתו הישירה של משה דיין... מ"ב פרקים בספר, בארבעה שערים - בניין הבית וחידוש העבודה בזמן הזה, 'מורא מקדש' ומצוות העלייה להר הבית, הרבנות הראשית ומצוות בניין הבית, והשער האחרון עוסק בתלמידי הרב קוק מחדשי תורת הישועה - ובו ניסיון לקעקע חזיתית את 'בעלותו' של הרב טאו שליט"א

על מסורת הפסיקה מבית מרן הראי"ה קוק ובנו הרצי"ה, ולקבוע שדעתו של הרב טאו אינה אלא פרשנות אחת ולא מדויקת של גישת האב ובנו לנושא זה. אני הקטן איני מן העולים להר, אולם אני יכול רק להוסיף שבאוזני שמעתי מאת הרב הראשי דהיום הרב דוד לאו שליט"א, שלמרות פסיקת הרבנות הראשית לדורותיה, שגם הוא מצטרף אליה, שאין לעלות כלל אל הר הבית בזמן הזה - אין לו שום טענה אל העולים בטהרה למקומות המותרים **בהיתר רבותיהם**; ואידך זיל גמור...

הגיון לבב. עיונים והערות במועדים. הרב נתן שמעון בר-חיים. ירושלים, תשע"ז. שפב עמ'. (052-7648466)

לאחר שהספר על פרשיות השבוע 'הגיון לבב' זכה להצלחה ולהשפעה על רבים, מוציא לאור הרב בר חיים, ששנים רבות היה ראש בית המדרש ב'מכון לב' ומחנכם של אלפי בחורים, את הגיונותיו על המועדים. בסיוע תלמידו הרב קלמן פדר שערך את הספר, פורש הרב בר-חיים בעשרות מאמרים קצרים וגם במערכות ארוכות את משנתו על ימי המועד אותם אנו זוכים לפגוש שנה אחר שנה, בתקווה שכל פגישה תהיה משובחת מקודמתה. בין הדברים על ימי הסליחה והתשובה מובאות הערות קצרות על הלכות תשובה ברמב"ם, ובהם מוסיף המחבר על דברי הרמב"ם (פ"ז ה"ג) שיש לשוב לא רק מעבירות שיש עמן מעשה אלא גם ממחשבות רעות וכד' - שההיפך ממחשבות רעות היא מידת 'הדן את חברו לכף זכות', ולא לשוא אומרת רעות הגמ' בשבת שכל הדן את חברו לכף זכות דנים אותו בשמים לזכות, שהרי הוא מתקן בכך את קלקולי מחשבותיו הרעות... וזהו רק פירור קטן מים של דברי חכמה ורגש וחייושי תורה והנהגה בספר חשוב זה.

אחידות ושוני במלאכות שבת. אברהם נחשון (קופרמן). ירושלים, מוסד הרב קוק, תשע"ז. 169 עמ'. (02-6526231)

הרב נחשון הוא רבה של הקהילה הדתית-לאומית בעיר אלעד, המונה מאות בתי אב. לפני כשלושים שנה שימש כראש הכולל בישיבת ימית שבגוש קטיף, וכבר אז ייסד את חיבורו זה על מלאכות שבת, אותו השלים נדבך על גבי נדבך במשך השנים. הספר עוסק בקשרים שבין מלאכות השבת השונות, ובמה שמאפיין ומגדיר את כלליהן ואת פרטיהן. המלאכות ופרטיהן מחולקים לקבוצות שלרובם כללים משותפים, ולמיעוטם יוצאים מן הכלל המחזקים ומגדירים את הכלל. הבירור כולל גם את קביעת הייחודיות שבכל אחד מהמושגים הידועים: מקלקל, גרמא, מלאכה שאינה צריכה לגופה, מלאכה שאינה מתקיימת ועוד, על פי דברי ראשונים ואחרונים, באופן הגיוני ומתקבל על הדעת ועל הלב. ט"ו פרקים בספר, ובהם עוסק המחבר בסדר ובסדרות הקיימים ב"ט אבות המלאכות, במקורן, בחומרה המיוחדת הקיימת במלאכות המפורשות בכתוב, בדינים מדאורייתא שאינם מפורשים אלא 'מסרן הכתוב לחכמים', בכוונה המיוחדת לכל מלאכה שהיא חלק חיוני מהחייב על עשיית המלאכה בשבת, ועל המלאכות שאינן גמורות מפני שאינן צריכות לגופן או שאינן לתועלת

או שאינן מלאכת מחשבת או שאינן כשיעור או שאינן לצורך או שאינן בנות קיימא או שאינן מלאכת אומן, על גדרי הוצאה כמלאכה 'גרועה' כולל י"ד נפקא-מינות מההגדרות השונות של 'מלאכה גרועה', ועוד ועוד, אוצר בלום, שמפתח מפורט לו בסופו. הספר נפתח בדברי תודה לרבותיו של המחבר מכל שלב בחייו התורניים, ביניהם לדודו ורבו הרב יהודה קופרמן זצ"ל מייסד וראש מכללת ירושלים לבנות, עמו למד המחבר בחברותא במשך שנים רבות, עד ימיו האחרונים, ובדו-שיח בכתב מעניין-ביותר בין המחבר לבין הגאון רא"ז וייס שליט"א בעניין הגדרת מלאכת הדיוט ומלאכת אומן ובעניין חומרת דין המפורש בפשוטו של מקרא. עוד לפני כן בראש הספר מזכיר הרב נחשון קרובים וחברים, חברותות ובני שיעור, שנפלו על קידוש השם במלחמות ישראל, כולל כמה מילות זיכרון ושבח לכל אחד מהם, והדברים מרגשים ומיוחדים. ימשיך ידידי הרב נחשון עוד שנים רבות לשכון על ממלכתו תוך הפצת תורה בעל פה ובכתב, תורה גדולה בכמות ואיכות.

שמירת הנפש כהלכתה. הלכות שמירת הנג"ב (נפש, גוף ובריאות), הערות עיונים ומילואים ושו"ת במסתעף, עם מפתח מפורט. אברהם משה אבידן. ירושלים, תשע"ז. שסב+7 עמ'. (02-6524824)

הרב אבידן שליט"א היה מלמדני ישיבת חברון שהשקיעו שנים רבות בקידום וחיזוק הרבנות הצבאית, והגיע עד לתפקיד סגן הרב הראשי לצה"ל. בהמשך שימש כראש ישיבת שעלבים, ומאז שיצא לגימלאות הוא חזר להיות אברך שקדן נוסף לרבנות קהילה ועיסוקים נוספים, ובעצת הגרי"ש אלישיב זצ"ל מוציא לאור ספר אחר ספר בעניינים עמוקים של למדנות והלכה למעשה. וכך אחרי ספרו הגדול על הלכות צדקה 'אהבת צדקה', 'אמרות מלך' על הלכות מלכים לרמב"ם ו'תורת תמורה' על מסכת תמורה - הגיע עתה תורו של הספר המלא והגדוש הזה, 'שמירת הנפש כהלכתה', שבו ליקוט הלכות מכל הספרות התורנית בענייני שמירת הגוף והנפש עם מקורות והערות ועיונים ובאורים קצרים וארוכים, ומילואים במקום שהיה צורך להרחיב עוד מעבר לדברים האמורים בפרק עצמו. י"ב פרקים עוסקים באיסורי השחתת הגוף ובחובת שמירת הבריאות, בגדרי סכנה וסמיכה על הנס, במצבים בהם מותר וצריך להסתכן, ובהם לשם הצלת הזולת ולצורך קיום מצוות ולצורך פרנסה ועליה לארץ הקודש, בגדרי הכלל 'שומר פתאים השם' ועוד. הפרק האחרון כולל עשרים שאלות ותשובות להלכה ולמעשה בענייני סכנה שונים - האם מותר להסתכן בשביל שלום בית, מה רמת החיוב לאדם בריא לבדוק את עצמו כדי למנוע מחלות עתידיות, מתי מותר לכפות חולה לקבל טיפול רפואי, המותר והאסור בטיולים, סיכון לצורך מניעת הלבנת פנים, נישואין כאשר קיים סיכון ללידת ילדים פגועים גנטית, ועוד, ולבסוף קונטרס רחב, ובסופו תשובת הגר"מ שטרנבוך שליט"א שליווה את המחבר בכל מהלך הכנת הספר, בדיני טריפה וגוסס והצלת כלל ישראל, וספציפית - אם מותר להעביר מכשיר הנשמה יחיד מחולה הנוטה למות לפצוע קשה שרבים צריכים לו. מפתח מפורט בסוף הספר מעיר את עיני המעיינים בספר גדול וחשוב זה. יתברך מורי הרב אבידן שליט"א בעוד הרבה שנות 'אברכות' בבריות גופא ונהורא מעליא, וימשיך לזכות את הרבים בספרי עיון והלכה בעלי תועלת לדורות.

למדני חוקיקר. בירורי הלכה. חלק ראשון, מהד' שנייה. נריה, תשע"ז. שצ עמ'.
(058-6099314)

דניאל אלקלעי, בן הישוב נריה שבבנימין, הוא בוגר הישיבה הקטנה-לאומית 'דרך חיים' בשעלבים, וכעת תלמיד ישיבת מרכז הרב. מגיל צעיר נטל על שכמו עול תורה, ובנוסף ללימודים השוטפים עסק בלימודים פרטיים נוספים, בעיקר בתחום ההלכה. הוא חיבר 'תורה שבכתב' לתורה שבעל פה, והשתדל לסכם את בירוריו ההלכתיים באופן שיטתי ומסודר, עד שצבר 'רכוש' רב, שחלק ממנו הוא מציג כעת לפני ציבור דורשי ההלכה, בעידודם של רבותיו. בספר כשישים סימנים, רובם הגדול בענייני 'אורח חיים' - מפני שלמעשה העיון בהם התחיל כאשר רצה לברר לעצמו איך לנהוג בפרט או עיקר הלכתי זה או אחר. כך הוא דן אם מותר לדבר במקלחת - או שהיא נחשבת כבית המרחץ של חז"ל ואסור, אם מותר לסדר את המיטה לפני התפילה למרות השיהוי שיש בכך, האם על פי הדין מותר לבנים ללבוש חולצה עם שרוול קצר בעת התפילה, האם יש לפקפק במנהג הספרדים לומר 'ברוך הוא וברוך שמו' גם אחרי שמות ה' שבאמצע ברכת הכהנים, האם מותר לתקוע מסמר בקיר בית הכנסת או שיש בכך חשש של ניתוח הקודש, עליו נאמר 'לא תעשון כן לה' אלוֹקֵיכֶם? האם צריך להשתדל להקפיד על עיקר הדין שאין לישון יחידי בלילה, והאם יש איסור 'יחוד' עם אחותו? מה הם גדרי 'ביזוי אוכלים'? ועוד ועוד. יישר כוחו של ידידי רבי דניאל, כמוהו יראו חבריו וכן יעשו. אני רק מציע שבכרך הבא יקדיש המחבר זמן ומאמץ להקציע מעט את הסגנון עובר להבאת סיכומיו וחיידושו לדפוס, אם כי גם כפי שהם נדפסו עתה חן בראשית מציץ מהם עם טעם הזקנים...

ספר מועדי צבי. חידושים וביאורים בענייני המועדים. חלק ראשון. ראש השנה, יום הכיפורים, סוכות, חנוכה. מאת רבי צבי הירש גראדזעסקי. המו"ל: רבי שלום דזשייקאב. מאנסי ניו יורק, תשע"ו. כט+רנח עמ'. (1-845-356-6582)

עוד מהדורה מופתית שיוצאת לאור מכת"ע"י הרב דזשייקובס. הרב גרודזנסקי היה מגדולי הרבנים בארה"ב במאה הקודמת, הקים עולה של תורה במדינת נברסקה והשתדל בכל כוחו לעמוד בפרץ ההתבוללות והטמיעה של יהודי מזרח אירופה שהיגרו לשם, ובמקביל הספיק לחבר ספרי הלכה חשובים כמו הספר הידוע 'מקוה ישראל' על הלכות מקוואות ו'מקראי קודש' על הלכות קריאה בתורה ועוד. ספר זה גדוש בענייני הלכה ואגדה כסדר החגים, ואשרי מי שסייע להוציא אותו סוף-סוף לאור, לתועלת הרבים ולכבוד מחברו זצ"ל.

עץ חיים. הכולל שלושה אילנות: א. אילן ראשונים. ב. אילן אחרונים א'. ג. אילן אחרונים ב', כולל רבותינו תלמידי הבעש"ט. העורך: הרב נתן דוד רבינוביץ. ניו יורק, תשע"ז. (1-347-309-8485)

רנ"ד רבינוביץ נר"ו, מחבר ועורך של ספרים ומאמרים חשובים, טרח לתועלת הרבים לסרטט בעדינות ובדיוק טבלה של גדולי ישראל, כולל קשרי משפחה ולימוד, לפי חלוקת איזורים וזמנים, ויש בה תועלת רבה. בחוברת מהודרת על פני שלושה דפים גדולים נפרשים

כל סלטה ושמנה של יהדות התורה לדורותיה, עם דגש על גדולי החסידות מכאן, וגם על הבני ארה"ב מאידך, והדברים יפים ובעלי תועלת. לא נפקד מקומם של הרא"ה ושל הרב סולוביצ'יק, ואין הדבר לצערנו מובן מאליו כלל בימינו... הטבלה הצבעונית והמיוחדת הזו מופצת בחינם לזיכוי הרבים ע"י העורך והמו"ל, יישר כוחו.

בגדי יום טוב. הלכות עירוב תבשילין. גיורא ברנר. גבעת אסף, תשע"ו. 122 עמ'.
(ms.gasaf@gmail.com)

תשעה פרקי עיון בהלכות עירובי תבשילין מפי ראש הכולל בגבעת אסף הסמוכה לבית אל, מפתחה כללית להלכות עירובי תבשילין ועד לפתרונות אפשריים למי שלא עירב. נוסף ללימוד המעמיק בכולל האיכותי שבראשותו, מיוחד הרב ברנר בקשר ההדוק שהוא מקיים עם כמה וכמה תלמידי חכמים מהציבור החרדי, שכמים הפנים לפנים מתייחסים בחיבה ובידידות לבני התורה שבציבור החרד"לי לסוגיו, והדבר טוב לשמים וטוב לתורה וללומדיה.

ספר עיבוד עפצים. חקירה הלכתית, מדעית והיסטורית, בנושא עיבוד העורות לסת"ם. הרב אליהו פרץ. פתח תקוה, תשע"ה. 274 עמ'. (פקס 03-6449552)

כולנו עולים לתורה, מעוטרים בתפילין ובדלתותינו מזוזות, ובדרך כלל אנו יודעים שכל אלו כתובים מסתמא על קלף כשר - אבל לא הרבה יותר מזה. והנה מתברר שסוגיא גדולה חובקת-הלכה קשורה לכשרות הקלף שעליו כותבים סת"ם, שהרי לעור הבהמות שתי שכבות, פנימית עבה וחיצונית דקה, וחז"ל דנו וקבעו מה צריך לכתוב על מה ואיך, אבל למעשה הקלפים שלנו היום עשויים בדרך כלל מהעור כולו בלי חלוקה לשכבות, כי כבר לפני למעלה מאלף שנים השתנתה צורת העיבוד, ובמקום השימוש בעפצים (טפילים הגדלים ע"ג עלי עצים שמהם מפיקים חומר מסוים) לעיבוד העור משתמשים כבר מאת שנים בסיד כדי להפוך את עור הבהמה לקלף נוח לכתובה, ושיטת העיבוד הקדומה בעפצים כמעט שנשתכחה לחלוטין. עיבוד העור בעפצים מחזק את החלבון שבעור והופכו לבלתי מסיס, והעיבוד בסיד מביא לתוצאה דומה אך דין ה'עיפוך' לא התקיים, ולכן יש פוסקים שקבעו שכל קלפי הסת"ם שלנו כשרים רק בדיעבד. הסוגיא מסובכת מאוד הלכתית ומעשית, ובעקבות תיאור העניין כולו הרב פרץ מציע לעבור לשיטת העיבוד שלו, ומתאר בהרחבה את כל הצדדים הטכניים והעקרוניים וההלכתיים. בעקבות מכתבי הברכה והעידוד הרבים שהוא קיבל לספר לא אופתע אם בקרוב תחול מהפכה בשטח עיבוד עורות הסת"ם, ועטרת עיבוד קלפי הסת"ם תחזור ליושנה - עיבוד בעפצים ולא בסיד. ימים יגידו.

עקבי הימים הנוראים. טיוטות שיעורים. במסגרת ארגון אחיעזר - רשת שיעורי תורה לעסקים. אברהם יעקב גולדמינץ. ירושלים, תשע"ח. 35 עמ'. (077-5061360)
נוסף לפעילויותיו הרבות בתחום הספר התורני במסגרת 'מכון שלמה אומן' ובמסגרות

אחרות, מוצא הרב גולדמינץ זמן גם להפיץ תורה במקומות שונים, ובהם במסגרת ארגון 'אחיעזר' שדואג לשיעורים במקומות עבודה - הארגון אחראי לתיאום המקום והזמן, והאברכים יוצאים בהתנדבות ממגוון ישיבות להעביר שיעורים קצרים בהלכה ובאגדה לכל המעוניין, טוב לשמים ולבריות. הרב גולדמינץ בחריצותו גם מסכם את דבריו, וכאן בחוברת נמצאים שיעורים סביב פרשות השבוע בענייני אגדה ומוסר, כמו למשל מהו 'צלם אלוקים' ומה חשיבות הנסיונות הממלאים את חיינו, ועוד עוד. יישר כוחו.

ספר הגהות הגר"א. ראש השנה, ביצה, תענית, מגילה, מועד קטן, חגיגה. שהועתקו מכת"ק מתוך הש"ס שלמד בו רבינו, וכפי שנדפס בש"ס ווילנא, עם פירוש אור אליהו. אוריאל שלמוני. ברכה, מכון הר ברכה, תשע"ז. צו עמודים. (02-9709588)

הרב שלמוני, תלמיד חכם מעולה וצנוע, מוציא לאור כרך נוסף של הגהות הגר"א על התלמוד מבוארות ומושלמות ומפוענחות ומוסברות. כבר כתבו גדולים על כך שמאחורי כל הגהה של הגר"א טמון הש"ס כולו, מפני שהגר"א לא היה מגיה 'נקודתית' אלא רק אם הגהה זו הסתדרה והתאימה לסוגיות רבות אחרות, וזה בדיוק מה שעושה כאן הרב שלמוני - מגלה את הנסתר, את מה שמתחבא מעבר להגהה ה'פשוטה' עצמה. בהקדמתו הבהירה הוא מתאר את תולדות הגעת הגהות הגר"א אל מדפיסי וילנא ואת גלגולי כתב ידו, וכן את מלאכתו ומלאכת הקודמים לו בעריכת והדפסת הגהות אלו. הוא טוען למשל שהרבה מההגהות אינן אלא סימן מחיקה ע"י הקפה בסוגריים או רשימת קו על המילה, ועל המעיר לשים לב מה הייתה ההו"א ומה המסקנה ומה נשתנה בעקבות ההגהה. בנספח נמצא מכתב מאת הגאון הנסתר בעל 'אורחותיך למדני' בעניין הגהה אחת של הגר"א במסכת מגילה, ורשימת ספרים מפורטת בהם נעשה שימוש במהלך העבודה.

רץ כצבי. ענייני אבלות. בירורי הלכה. מאת צבי רייזמן. לוס אנג'לס, תשע"ז. תלג עמ'. (z-ryzman@aiibeauty.com)

עם סגירת הגיליון הגיע לידי ספרו החדש של הרב רייזמן, המוקדש לידידו הרב מאיר זלוטוביץ זצ"ל, שלו זכויות עצומות בשדרוג מעמד הספר התורני בכל העולם ובעיקר בקהילות דוברות האנגלית. כ"ט פרקים בספר, מענייני קדיש והלכותיו, עבור דרך נשיאת כפיים בבית האבל, קדימה בין ביקור חולים וניחום אבלים, גדי 'גדול הבית' ו'מקום קרוב' בימינו, חינוך קטן בדיני אבלות, כללי השתתפות באירועים ושמחות של האבל, פטורי אונן מקיום מצוות, ועוד ועוד, הכל בשפה ברורה ובנעימה. הכרך הקודם עסק בענייני פוריות, והכרך הזה שעוסק בענייני אבלות מדגיש באופן סמלי עד כמה התורה לגבינו היא תורה שממלאת את החיים מקצה לקצה, ומה שנכון אצל כל יהודי נכון בוודאי אצל איש ציבור ואיש עסקים וחסד עסוק כמחבר ספר זה. כרגיל - מפתח מפורט ומקיף מסיים ספר חשוב זה, ושוב ברכת עולם התורה תלווה את המחבר, עד הספר הבא בעז"ה ועד בכלל...